

Kultura – inkulturacija – domoljubje

Krščansko slovenstvo in domoljubje v šolah (2. del)

■ **Branko Koderman**, mag. znanosti (sociologija kulture), dipl. psiholog, je zaposlen na *Gimnaziji Bežigrad*. Ima 30 let delovnih izkušenj na področju programa mednarodne mature (»IB«), kjer poučuje socialno in kulturno antropologijo ter psihologijo, in na področju slovenskega gimnazijskega šolstva, kjer je nekaj let poučeval psihologijo in sociologijo.

V prejšnji številki revije Vzgoja (90) smo si ogledali kulturološko-kognitivne opredelitve domoljubja. Tokrat se bomo posvetili osebnostno-motivacijskim opredelitvam ter razmišljali o pojmih šola, kultura, inkulturacija ter povezanosti med njimi z vidika domoljubja.

Domoljubje: osebnostno-motivacijske opredelitve

Nova šola, ki bi temeljila na inkulturaciji (vzgoji) krščanskega slovenstva, bi omogočala otrokom, najstnikom in kasneje odraslim, da je njihovo slovensko domoljubje usmerjeno v dejansko in stvarno izboljševanje življenja posameznikov in slovenske družbe.

Bionevrološko razlago in empirično potrditev dveh sistemov mišljenja (opredelili smo ju v prejšnji, 90. številki revije *Vzgoja*) in dveh različnih strategij soočanja s stresom dokazujejo raziskave Josepha LeDoux (1996). Amigdala je anatomsko možganska struktura in ključno možgansko središče, ki nadzira in sproža obrambne fiziološko-vedenjske odzive »napada ali bega«. Senzorni dražljaji ogroženosti organizma se stekajo v talamus (senzorno središče), od koder lahko sporočilo potuje po kratki in neposredni poti do amigdale, ki sproži hiter in refleksen odziv čustva strahu in avtonomnih obrambnih fizioloških procesov. Druga samostojna in daljša pot poteka od talamusa v neokorteks (mišljenjsko-interpretacijsko središče), do hipokampusa (dolgoročni čustveni spomin) in šele nato do amigdale (Popov idr., 2017: 182). Zelo poenostavljeno povedano – kratka pot nevrološko procesira sistem mišljenja 1 in v negativna čustva usmerjeno soočanje s stresom, dolga pot pa je nevrološka podlaga sistema mišljenja 2 in v problem usmerjenega soočanja s stresom. Dolga pot je 'nevrološki korelat' domoljubja.

Ustavimo se pri psihoanalitični teoriji osebnostnega razvoja (Erikson, 1968), ki pravi, da je osebnost avtonomna zmožnost posame-

znika, da ljubi drugo osebo, da vsestransko skrbi za druge ljudi, da razume in pozna skupnost ljudi v njihovi pretekli tragičnosti, dejanski sedanjosti usojenosti in v prihodnost zazrtih ciljih. Predpogoj osebnosti je oblikovana identiteta, pojem, ki celostno vključuje posameznikovo ponotranjeno istovetnost in edinstvenost v zaupanju do sveta. Kaže se v samozaupanju v lastne zmožnosti, v zaupanju lastnim pobudam in usmeritvam, lastni delavnosti in prizadevnosti. Takšna osebnost je dosežek v posameznika usmerjene simbolne dejavnosti družine, družbe in množične kulture v sodobnih industrijskih družbah in se običajno oblikuje ob koncu najstniških let. Posameznik istočasno z organskim in fiziološkim razvojem pridobiva in povezuje ključne osebnostne vrline (Erikson jih imenuje »veščine Jaza«). Te se v odraslosti utrdijo kot ponotranjene vrednote, ki jim lahko doda še tri nove: ljubezen, skrb in modrost. Vrine si v času osebnostnega razvoja od rojstva do konca najstništva sledijo: upanje, volja, smisel, sposobnost in identiteta. Oblikovanje identitete je tista ključna vrлина ali veččina Jaza, ki družbeno in kulturno oblikovani osebnosti odraslega človeka doda vrednoto, ki jo imenujemo domoljubje (Erikson, 1968). V sodobnih industrijskih družbah je šola tisto vedno bolj pomembno institucionalizirano okolje, ki pri otrocih izoblikuje samozavestne in ustvarjalne člane lastnega naroda in nacije. Šola pa lahko ustvarja, kot je to v slovenskem primeru, tudi osebnostne invalide, podredljive ter delovno neustvarjalne in zmedene posameznike, ki zahtevajo pomoč Orwellovega Velikega brata. Kako šola 'proizvaja' osebnostne invalide in neodrasle ljudi? Tako, da otrokom jemlje voljo do šolanja z vedno bolj natrpanimi, vsebinsko in formativno nepomembnimi učnimi programi, z nesmiselnimi zahtevami po učenju zaradi učenja ali zgolj za ocene, z zanemarjanjem in celo kaznovanjem intelektualno višjih veščin in sposobnosti, s 'forsiranjem' jalovega memoriranja in na koncu, predvsem pri najstnikih, z ignoranco in prezirrom do tradicije krščanskega slovenstva in povečevanjem vsega, kar je protikrščansko in neslovensko. Vsaj zapisati moramo, da če bi želeli razumeti domoljubje ali nedomoljubje kot »habitus« (Bourdieu, 1977), ki ga »agentje agencije« v »šolskem kulturnem polju« (prav tam) ponujajo in zagovarjajo kot »kulturni kapital« (prav tam) in tako s stalno, načrtno, organizirano in dolgotrajno »pedagoško prakso« (prav tam) ohranjajo »dominacijo« (prav tam) bodisi slovenske ali protislovenske inkulturacijske agencije v določenem (slovenskem) družbenem in institucionalnem okviru, bi bilo treba podrobno predstaviti vsaj nekaj razvojnih teorij spoznavanja, inteligence ali kognitivne moči pedagogike in didaktike v šolah. To je 'geštalt' teorija zaznavanja in pozornosti (Wertheimer, Kohler, Koffka), razvojna teorija spoznavanja Jeana Piageta in družbenokulturna razvojna teorija mišljenja in inteligence Leva Vygotkyga. A vse to bi presegalo okvire našega prispevka.

Kultura, šola in inkulturacija

Institucionalno šolstvo sodobnih industrijskih družb postaja vse bolj pomembno pri oblikovanju ali neoblikovanju posameznikove skupinske, rodovne, poklicne in religiozne istovetnosti, ki se na ravni posameznikove osebnostne, značajske strukture poenotijo kot domoljubje ali razdružijo v univerzalizem vsakokratnih raznovrstnih delnih in trenutnih 'potrošniških identitet'. Domoljubje lahko uspešno posreduje otroku in najstniku le šola, ki inkulturira (sim-

bolno predstavi kot védenje in vedénje, ki ga je mogoče ponotranjiti le kot razmišljanje o tem védenju in vedénju) določeno kulturo določenega naroda. Strokovna in obče sprejeta opredelitev pojma kultura že od samega začetka znanosti o človeški kulturi in družbi pa je opredelitev Edwarda Burnetta Tylorja iz leta 1871 (Tylor, 2010).

»Kultura ... je tista zapletena celota, ki vključuje védenje, vedénje, prepričanje, večino, pravost, običaj in vse druge zmožnosti in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe« (Kottak, 2020: 36). Iz tako opredeljenega pojma kultura in s kulturo povezanega procesa inkulturacije lahko izpeljemo nekaj zaključkov.

1. Kultura je lahko načeloma po vsebini prav vse, kar je mogoče predikativno opisati, zato tudi načeloma ni mogoče znanstveno opredeljevati kulture kot vrednostno pozitivne ali negativne.
2. Vsebina kulture je celostno povezana. Vezivo celote delnih vsebin kulture predstavlja vedno nek ocenjevalni sistem znakovnih meril, ki nagrajuje ali kaznuje simbolne izdelke kandidatov. Tak socializacijski, normativni ocenjevalni sistem načeloma nagrajuje ignoranco, potvorbo in laž o simbolni zapuščini določene dejanske in v preteklosti delujoče kulture povezovanja in rasti skupnosti ali pa nagrajuje razmišljanje, torej simbolno predelavo, oživljanje in posodobitev tradicije, ki mora živeti kot vezivo skupnosti tudi v prihodnosti.
3. Kultura lahko v sinhroniji inkulturacijskega procesa obstoji kot zapovedan in neovrgljiv znakovni kanon profane religije odreditve in družbene pravičnosti, ki pri kandidatih ponotranji prisilne misli magičnega mišljenja – ideologijo torej (sistem 1 po Kahnemanu (2003, v Popov idr., 2017: 169, 170)), ali pa kultura prevladujoče obstoji kot simbolno sporočilo, kot zapuščina naših prednikov, ki skriva empirično preverljivo resnico naše preteklosti in cilje naše prihodnosti in pri naslednji generaciji posameznikov kot osebnosti ponotranji etos domoljubja in s tem ustvarjalno mišljenje, usmerjeno v odkrivanje in v razkrivanje (sistem 2 po Kahnemanu (2003, v Popov idr., 2017: 169, 170)).
4. V vsaki človeški skupnosti inkulturacija nikoli ni nekaj poljudnega, kar posamezen odrasli lahko stori v odnosu do mlajših in otrok. Ravno nasprotno. Inkulturacija mlajših generacij družbe je povsod in vedno eno najbolj institucionaliziranih področij človeških odnosov – odnosov med različnimi kategorijami družbe glede šole in šolanja. Vsa ta raznovrstna urejanja in pogajanja na tem področju nenehno potekajo, če je mogoče, s pomočjo visoke stopnje družbenega dogovora, ki vključuje visoko stopnjo soglasja glede ciljev šolanja in načinov, dejavnosti in simbolne zapuščine, ki so vključeni v šolanje. (V slovenski družbi, v kateri slovenski ljudje niso imeli možnosti samostojno odločati o vsebini in obliki šolanja svojih otrok, takšnega družbenega dogovora še ni bilo.) Uspešna inkulturacija vedno usodno določa možnosti fizičnega preživetja določenega naroda.
5. V tradicionalnih družbah poteka inkulturacija mladih preko vpliva avtoritet znotraj družinskih in rodovnih skupnosti. V industrijskih družbah postane inkulturacija vedno bolj institucionalizirana, saj je le tako mogoče uspešno prenašati na mlade abstraktno znanje naravoslovnih znanosti in mlade spoznavno usposobiti za uporabo simbolnih matematičnih veščin. Te so potrebne za obdelavo podatkov, ki jih razkrivajo objektivne in veljavne empirične raz-

iskave. Šolniki, posredniki in 'oblikovalci' vedenja in spoznavnih veščin, pa postajajo vedno bolj tehnicistični in profesionalni, v učinek, dosežek ali oceno usmerjeni razvrščevalci otrok in mladih na uspešne, zadovoljive in neuspešne. Kako v taki šoli meriti domoljubje? V sodobnih industrijsko-informacijskih družbah vloga družbenega normiranja vedenja in vedénja ljudi ter vrednotenja novic prehaja v roke odločevalcev znotraj raznovrstnih organizacij, ki ustvarjajo in oblikujejo vesti ali pa jih potvarjajo, spregledujejo, ustvarjajo laži ter širijo lažne vesti. Danes mladi, pa tudi že otroci, slišijo, vidijo in berejo o dejanskih zgodbah resničnih ljudi ali pa so zlorabljene tarče za 'umor osebnosti' in tarče medijskih hujskaštev, usmerjenih v zaničevanje celotnih družbenih skupin. V najslabši različici (slovenski primer) tako prihaja do povezanosti 'vzgojno-izobraževalnega polja' in 'medijev ali množične kulture', kjer šole 'izobražujejo' cele generacije v neosebnosti, ki so obče nevedne in nevedeče samostojnega razmisleka in odločanja glede vprašanj in izbiri znotraj antropološke kulture, v kateri se nahajajo: v odnosu do lastnega življenja in življenj drugih, v odnosu do razuma in intelektualnega dela na splošno, v odnosu do lastnega spola in še posebej do sebi biološko kompatibilnega spola ter končno do lastne družine, staršev in s tem povezanih odnosov do družbe, v kateri bivajo, do skupnosti in naroda, ki naj bi mu pripadali.

6. Če so zaključki, navedeni v tem prispevku, resnični, če je zaključna ocena trenutnega stanja šolstva v Sloveniji zadostna ali morda že nezadostna, ker slovensko šolstvo ne udejanja inkulturacijske vloge (ki je v vseh antropoloških kulturah jedrna in univerzalna), ta pa je, da s prenosom in posredovanjem simbolne dediščine svojega (slovenskega) naroda na naslednje generacije zagotovimo njegov fizični obstoj, potem je stvar našega domoljubja in naša strokovna dolžnost, da ga (prenovljenega in sodobnosti prilagojenega) v organizacijskem in vsebinskem smislu vrnemo v tisti čas in pogoje, ko je svojo funkcijo uresničeval z oceno prav dobro ali celo odlično.
7. Jasno je treba zapisati, kdo, kje, zakaj in kako je sprožil propad in posledično v zgodovini umiranje slovenskega šolstva. ◀

Viri in literatura

- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Crane, John; Hannibal, Jette (2009): *Psychology: Course Companion*. Oxford: Oxford University Press.
- Erikson, Erik H. (1968): *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Kottak, Conrad Phillip (2020): *Anthropology; Appreciating Human Diversity*. New York McGraw Hill Education.
- LeDeux, Joseph E. (1996): *The Emotional Brain*. Simon & Schuster.
- Popov, Alexey; Parker, Lee; Seath, Darren (2017): *Psychology: Course Companion*. London: Oxford University Press.
- Tylor, Edward (2010): *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Foto: Alenka Veber